ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЎЗБЕК ТИЛИ
ВА АДАБИЁТИ УНИВЕРСИТЕТИ

Педагогика фанлари доктори, профессор
Сафо Матчоновнинг 70 йиллигига бағишланган

ТИЛ ВА АДАБИЁТ ТАЪЛИМИНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ

(Илмий-амалий анжумани материаллари)
2017 йил 27 январь

ТОШКЕНТ-2017

Ушбу тўплам Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети томонидан ташкил этилган **"ТИЛ ВА АДАБИЁТ ТАЪЛИМИНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ"** мавзусида 2017 йил 27 январьда ўтказилган республика илмий-назарий анжумани материалларидан ташкил топган.

Тўплам материалларидан филолог мутахассислар, она тили ва адабиёти ўқитувчилари ҳамда магистратура ва бакалавриат талабалари фойдаланишлари мумкин.

(Мақолаларнинг илмий савияси учун муаллифларнинг ўзлари масъулдирлар)

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Сирожиддинов Ш.С. - ТошДЎТАУ ректори
Маҳмудов Н.М. - ТошДЎТАУ илмий ишлар бўйича проректори
Собиров А.Ш. - ф.ф.д., профессор
Йўлдошев И.Ж. - ф.ф.д., профессор
Ниёзметова Р.Х. - пед.ф.д., профессор (масъул муҳаррир)
Азимов И.М. - ф.ф.н., доцент

Ёқубов И. - ф.ф.н., доцент
Сапарниязова М - ф.ф.н., доцент
Матёқубова Т. - ф.ф.н., доцент
Жўраева Г. - ф.ф.н., доцент
Сайфуллаев А. - катта ўқитувчи
Қамбарова С. - Ўқитувчи
Дўстмуродов М. - ТошДЎТАУ "Ёш филолог олимлар жамияти" раиси

ТАҚРИЗЧИЛАР:

Миркосимова М. - Тошкент Ислом университети профессори пед.ф.д.
Қаҳрамонова Қ. - Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети профессори ф.ф.д.

Тўплам Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети Кенгашининг 2017 йил 29 декабрдаги 5 -сонли қарори билан нашрга тавсия этилган.

ЎЗИМ ТЎҒРИСИДА ЎЗИМ

Сафо Матчонов, пед.ф.д., профессор

Буюк адибимиз А.Қодирийнинг дастлаб қандай оилада туғилганини билмагани-ю, бутун оила биргина 70 яшар отасининг боғдорчиликдан келадиган даромади ҳисобига кун кечирганини кейинчалик англаб етгани хусусидаги қайдлари кўпчиликка маълум.

Мен кўз очган маъво – оиламиз тарихини тилга олганда уйимиз отам директорлик қиладиган мактаб бурчагида бўлгани, шу сабаб таълим-тарбия тўғрисидаги қарашлар ҳали гўдаклигимдаёқ онг-шууримга сингдирилгани ва у мен учун бир умрлик умр савдосига айланганини айтиб ўтишим керак.

Отам – Матчонов Мурод ўтган асрдаги октябрь тўнтаришидан сўнг бир гуруҳ етим-есирлар қаторида (чамаси 1920-21 йилларда) Санкт-Петербургга олиб кетилади. Шимол совуғи мижозига тўғри келмай 2 йилдан кейин қайтиб келиб, умрининг охиригача (1954) ўқитувчилик қилади.

Қисқа муддатга бўлса-да, русча тарбия таъсиридамикан, ҳар бир нарсага янгича турмуш тарзи нуқтаи назаридан ёндашиши (Жумамурод деган исмини Мурод деб, қулоғимга "Сафарбой" деб азон айтишганида уни эскича сифатида тан олмай "Сафо" деб ўзгартирган), ҳамиша қувноқ кайфиятда, катта-кичикка бирдек тўғри муомала қилиши, маданиятлилиги болалик тасаввуримда муҳрланиб қолган.

Онам – Матчонова Энажон 6 та бола (Маркс акам, Марям опам, Гулжон синглим, Эгамберган, Жумабой укаларим)ни ёлғиз ўзи оёққа турғизди. Мушкул вазиятга тушганимизда сабр-тоқатли бўлиш, меҳр-оқибат, меҳнатнинг нони

ширинлигига оид панд-насиҳатлари турмуш машаққатлари сабаб баъзан чалғиб кетсам ҳали-ҳануз тўғри йўл кўрсатиб туради.

Турмуш ўртоғим Холида Ғуломова ўз касбининг катта билимдони, мўлжаллаган ишига жони-дили билан ёпишиши, фарзандларимиз (Умида, Ирода, Шуҳрат, Ҳилола)га оналик меҳрининг чегара билмаслиги, уларни болалигидан уриб-сўкиб, қаттиққўллик билан ўқишга ўргатгани, кейинчалик онлари бўлишганидаям қийналиб қолишса, отасига билдириб-билдирмай ...ни ошириб туриши, ўзига яраша қайсарлиги-ю молтопарлиги (конида бор) билан сермашаққат умр йўлида елкдош ва маслаҳатчи.

Таниш-билишлар ва дўстларим феъл-атворида мен хуш кўрадиган хислатлар:

– ҳар жабҳада самимийлик, тўғрилик, ваъдада қатъиятлилик, босиқлик, тартиб-интизом, ҳалол-поклик, қувноқлик;

– ҳар бир ишни режа асосида етти ўлчаб бир марта кесиш, камтарлик.

Таниш-билишлар феъл-атворида ўзим сезсам-да юзига дангал айтолмаган жиҳатлар:

– иккиюзламачилик, кўролмаслик, ваъдабозлик, бепарволик, ялқовлик, манманлик, қўполлик.

Ҳаётим ва илмий фаолиятимга оид муҳим саналар:

1947 йил 23 январда Қорақалпоғистоннинг Амударё туманидаги Қипчоқ қишлоғида зиёли оиласида туғилганман.

1965-69 йилларда Низомий номидаги ТДПИда таҳсил олганман.

Бир йиллик ҳарбий хизматдан сўнг 1971-74 йилларда Амударё туманида ўқитувчи, 1974-90 йилларда "Ўқитувчи" нашриётида мусаххиқ, муҳаррир, таҳририят мудири, 1991 йилдан Низомий номидаги ТДПУда катта ўқитувчи, доцент, кафедра мудири, профессор лавозимларида фаолият юритганман.

2012 йилдан нафақадаман.

1983 йилда "70-йиллар болалар қиссаларида сюжет" мавзусида номзодлик; 1998 йилда "Умумий ўрта таълим тизимида адабиётдан мустақил ишларни ташкил этиш усуллари" мавзусида докторлик диссертацияларини ҳимоя қилганман.

1999-2011 йилларда Низомий номидаги ТДПУ ва Жаҳон тиллари университети ҳузуридаги фан номзоди, фан доктори илмий даражасини олиш учун диссертациялар ҳимояси кенгашида илмий котиб ва аъзо бўлганман.

Илмий раҳбарлигимда диссертация ҳимоя қилганлар:

1. Суюнов Ҳусниддин – пед.фан. номз. Навоий давлат педагогика институти. 2. Абдувалитов Ергаш – пед.фан. номз. Низомий номидаги ТДПУ.
3. Холбоева Гулнора – пед.фан. номз. Жиззах давлат педагогика институти.
4. Юлдашева Шаҳло – пед.фан. номз. Нукус давлат педагогика институти.

Асосий мақолаларим

1. Болалар шеъриятида лирик қаҳрамон. "Ўзбек совет болалар адабиёти". Ёш гвардия. 1976, 109-115-б.
2. Ҳаёт ҳақиқати ва бадиий ҳақиқат. Ёш ленинчи. 1977.
3. "Тоғда ўсган бола" баҳонасида. Меҳнат ва турмуш. № 11. 1978.
4. Оғир йиллар қиссаси. Шарқ юлдузи. 1979. № 12.
5. Болалар китобхонлиги. Совет мактаби. 1981. №11.
6. Солдат вернулься с фронта. Детская литература. 1982. № 3.
7. Оила – мактаб – китобхон. Саодат. 1983. № 7.
8. Қаҳрамоннинг таъсир кучи. Ўзбек тили ва адабиёти. 1984. № 5.
9. Ижод сеҳри. Ҳ.Назир билан суҳбат. Ленин учқуни 1984. № 6.
10. Эрк ва кураш куйчиси. Совет Ўзбекистони. !985. № 12.
11. Шоир кўп, аммо... Ёшлик. 1986, № 7.
12. Ҳикоя қандай ўтилади. Бошланғич таълим. 2004. № 6.
13. Теран нигоҳ, кўламли муқояса. Ўзбекистон адабиёти ва санъати. 2005. 24.06.
14. Ижод масъулияти. "Катта йўл бошида". Ёш гвардия. 1987. 101-107-б.
15. Покланиш даври ва болалар адабиёти. "Болалар олами". Ёш гвардия. 1989. 3-11 б.
16. Болатабиат донишманд. Ўзбекистон адабиёти ва санъати. 2007, 23.11.
17. Эзгуликни эш қилиб. Ўзбекистон адабиёти ва санъати. 2007, 2.11.
18. Маънавий камолот омили. "Беғуборлик олами". Наврўз. 2011. 97-110-б.
19. Шоирнинг бадиий олами. "Анъана ва замонавийлик". ТДПУ. 2007. 20-24- б.
20. Болалар адабиёти: санъатми ё тарбия. Шарқ юлдузи. 2007. № 6.
21. Сўз ва маъно уруғуси. Ўзбекистон адабиёти ва санъати. 2005, 16.05.
22. Жадид мактаблари ҳақида ҳақиқат. Тарбия. 2009. № 3.
23. Холис нигоҳ, самимий тасвир. Шарқ юлдузи. 2009. № 3.
24. Комиллик мезонлари. Ўзбекистон адабиёти ва санъати. 2009. 17.04.
25. Даъваткор ижод. "Кўнгил сезиб турар". Вектор пресс. 2009. 93-97-б.

Китоблари

1. Болалар адабиётини синфдан ташқари ўқиш. Методик қўлланма. 1980.
2. Йилнома. Адабий тақвим. Ёш гвардия. 1982.
3. Гулшан. Синфдан ташқари ўқиш учун материаллар. Ўқитувчи. 1985.
4. Тириклик суви. Адабий-танқидий мақолалар. Ёш гвардия. 1986.
5. Ўқиш китоби. 4-синфлар учун дарслик. Ўқитувчи. 1990-2006. Ҳаммуаллифлар.
6. Ўқиш китоби. 4-синфлар учун қайта ишланган дарслик. Янгийўл полиграф сервис. 2007-2016. Ҳаммуаллифлар.

7. Тўринчи синфда ўқиш дарслари. Методик қўлланма. Янгийўл полиграф сервис. 2007. Ҳаммуаллифлар.
8. Китоб ўқишни биласизми. Ўқитувчи. 1993
9. Узлуксиз таълим тизимида адабиётдан мустақил ишларни ташкил этиш усуллари. Монография. 1997.
10. Мактабда адабиётдан мустақил ишлар. Монография. Ўқитувчи. 1997.
11. Бошланғич синфларда ўқиш дарсларини педагогик технологиялар асосида ташкил этиш. Методик қўлланма. Янгийўл полиграф сервис. 2008. Ҳаммуаллифлар.
12. Нутқ маданияти. Методик қўлланма. ТДПУ. 1999.
13. Она тили ўқитиш методикаси. Олий ўқув юртлари учун дарслик. Ношир. 2009. Ҳаммуаллифлар.
14. Кичик ёшдаги болалар нутқини ўстириш. Ўқув қўлланма. 2001. Ҳаммуаллифлар.
15. Она тили ўқитиш методикаси. Олий ўқув юртлари учун дарслик. Тўлдирилган 2-нашри. ТДПУ. 2012. Ҳаммуаллифлар.
16. Ўзбек болалар адабиёти антологияси. Тўпловчи ва сўзбоши муаллифи. Чўлпон. 2007.
17. Икки эл ардоғида. Адабий портрет. Мусиқа. 2009.
18. Болалигини пошшоликка йўйган адиб. Адабий портрет. Исттиқлол. 2012.
19. Болалар адабиёти. Ўқув қўлланма. ТДПУ. 2009. Ҳаммуаллифлар.

ЕТУКЛИК

Қурдош Қахрамонов,

филология фанлари доктори

Сафо ака Матжонов билан дастлабки танишувимиз ўтган асрнинг саксонинчи йиллари бошига тўғри келади. Ўша кезлари Сафо ака "Ўқитувчи" нашриётида ишлар эди. Бизлар – Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика институти(ҳозирги университет)ни битирганлар кўпроқ болалар адабиёти билимдони, устоз Пирмат ака Шермуҳамедов атрофига бирлашган эдик. Сафо ака олдинроқ, мен кечроқ устоз раҳбарлигида илмий изланишлар олиб бораётгандик.

Одатда ҳаётда инсонларнинг бир-бири билан ҳамкор ва ҳаммаслак бўлиб, йиллар давомида қадрдонлашиб кетиши учун уларни боғлаб турадиган ришталар муштарак бўлиши лозим. Шу ришталар қанчалик мустаҳкам бўлса, уларнинг қадрдонлиги ҳам шунчалик бардавом бўлаверади.

Ажойиб инсон, зукко олим Сафо ака Матжонов билан ака-укачилигимиз, қадрдонлигимиз ана шундай муштарак ришталар билан боғланган. Сафо ака билан илк танишганимизга ҳам мана салкам 40 йил бўлибди. Шу ўтган вақт

такрор қўллаш орқали ҳам маънони кучайтиришга эътибор қара-тилади. Масалан, "оппоқ-оппоқ", "ғалати-ғалати", "ажойиб-ажойиб" каби.

Х.Тўхтабоев асар рамзийлигини воқеалар кульминациясида яъни болаларни машина уриб кетиши ва ҳайдовчининг топилмаганида ҳам ифодалайди. Тўғри, болалар омон қолади, лекин ёвузлик кучлари бор экан, улар хавф-хатардан холи бўлишолмайди. Шу тариқа асар эзгулик билан ёвузлик, ҳалоллик ва нафс ўтрасидаги азалий курашнинг моҳиятини очишга хизмат қилади. Бундай асарлар ўсмир китобхонни катталар дунёсига секин-аста олиб ўтади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Худойберди Тўхтабоев. Қуёнлар салтанати..Янги аср авлоди,Т., 2014 йил.
2. Сафо Матжон,Умида Шерматова, Болалигини пошшоликка йўйган адиб. Истиклол, -Т., 2012 йил.

BOLALAR ADABIYOTIDA IJODIY-USLUBIY INDIVIDUALLIK VA BADIIY MAHORAT

Sh.MO'MINOVA, Alisher Navoiy nomidagi ToshDO'TAU tadqiqotchisi

Bugungi globallashuv va ma'naviy yangilanish davrida bolalar adabiyotining ijtimoiy-ma'naviy ahamiyati tobora ortib bormoqda. Yangi avlodni barkamol inson etib voyaga yetkazishda badiiy adabiyot, ayniqsa, bolalar uchun yaratilgan asarlarning ta'siri beqiyosdir. Har bir asarda muallifning dunyoqarashi, estetik didi, ijodiy yondashuvi va badiiy mahorati mujassam bo'ladi.

Bolalar adabiyotida ijodkorning uslubiy individualligi uning obraz yaratishdagi uslubi, tilga bo'lgan munosabati, obrazlar dunyosining bevosita bolalar psixologiyasiga mosligi bilan belgilanadi. Ayniqsa, bugungi bolalar adabiyotida Anvar Obidjon, Dilshod Rajab kabi adiblarning asarlari bu borada o'ziga xos namunadir.

Mazkur maqolada bolalar adabiyotidagi uslubiy individuallik va badiiy mahorat masalalari o'zbek adiblari ijodi misolida tahlil qilinadi. Uslubiy yondashuv, obrazlar tizimi, til soddaligi, bolalar qabul qiladigan badiiy detallar kabi jihatlar asos qilib olinadi.

Bolalar adabiyotida ijodiy uslubiy individuallik tushunchasi.

Adabiyotshunoslikda "uslub" degan tushuncha adibning fikr bildirish, obraz yaratish, badiiy tasvir vositalaridan foydalanish usulidir. "Uslubiy individuallik" esa yozuvchining aynan o'ziga xos, boshqa ijodkorlardan farqli ijodiy yondashuvini anglatadi.

Bolalar adabiyotida bu tushuncha yanada murakkablashadi, chunki asarlar bolalar psixologiyasi, tushunish darajasi, estetik qabuliga mos bo'lishi shart. Uslub faqat tilda emas, balki:

obraz yaratishdagi yondashuv;

syujet tuzilmasi;

qahramonlarning holatga munosabati;

badiiy tafakkurda namoyon bo'ladi;

Masalan, bir adib har bir asarida kulgili, yumoristik uslubni ustuvor qo'ysa, boshqa biri lirizm va falsafiy qatlamlarga urg'u beradi. Bu o'ziga xoslik — ularning uslubiy individualligidir[14].

Bolalar yozuvchilari uchun bu jihat ikki barobar muhim: ular tasvirlayotgan voqea va obrazlar real hayotga yaqin, ammo bolalar qiziqadigan darajada soddalashtirilgan bo'lishi lozim. Shuning uchun ularning uslubi faqat estetik emas, pedagogik maqsadlarga ham xizmat qiladi.

Anvar Obidjon ijodidagi ijodiy uslub va badiy mahorat.

Anvar Obidjon — o'zbek bolalar adabiyotining yetuk vakili, xalqona ruhdagi, quvnoq va bolalarga yaqin asarlari bilan tanilgan ijodkor. Uning ijodiy uslubi ilk qarashdayoq ajralib turadi: soddalik, lirik kayfiyat, quvnoq satira va hayotga ijobiy nigoh.

Yozuvchining bolalar uchun yaratgan asarlarida tilning soddaligi, tasvirlarning jonliligi va obrazlar hayotiyligi bilan birga, ona tili, Vatan, halollik, mehr, tabiat kabi mavzular ustuvor bo'ladi.

---

[14] Rasulov A. Adabiyot nazariyasi asoslari. — Toshkent: "Fan", 2019. — B. 124.

Uning mashhur asarlaridan biri bo‘lgan "G‘ozlar qishlog‘i" hikoyasida:

Soddaligi bilan bolalar tez anglaydigan syujet;

Jonli dialoglar;

Hayvonlar orqali insoniy fazilatlarning targ‘ib qilinishi;

Kulgu va hazil bilan jiddiy g‘oya yetkazilishi kabi uslublar mujassamdir.

Masalan, g‘ozlar va boshqa qushlar obrazida bolalar jamiyatdagi turli xarakterlarni ko‘radi: kattalarga o‘xshatadi, xulosa chiqaradi. Bu — badiiy mahoratning o‘ziga xos ko‘rinishidir[15].

Anvar Obidjonning ko‘plab she’rlari ham bolalar didiga mos: yengil ohang, oddiy lekin chuqur ma’no, kulgili va tarbiyaviy ohanglar bilan yozilgan.

Shuningdek, muallif o‘z uslubida xalq og‘zaki ijodidan, maqol va matallardan, bolalarga tanish o‘xshatmalardan ustalik bilan foydalanadi.

Uning uslubiy individualligi, ayniqsa, insoniylik g‘oyasini kulgu bilan uyg‘unlashtirgan holatlarda yaqqol ko‘rinadi.

Dilshod Rajab ijodiy uslubining o‘ziga xosligi

Dilshod Rajab — o‘zbek bolalar adabiyotining zamonaviy va lirik ruhdagi vakili. Uning asarlarida bola qalbi, uning nozik tuyg‘ulari, hayotga bo‘lgan beg‘ubor munosabati chuqur ifodalanadi. Adibaning uslubiy individualligi, avvalo, shoirona tafakkur, tasviriy ifoda, badiiy obrazlarning estetik nozikligida namoyon bo‘ladi.

Dilshod Rajabning "Qushcha", "Tashvishli tun", "Oq kaptar" kabi she’rlarida bolalik dunyosiga kirib borish, bolaning qalb haroratini his qilish mumkin. U bolalarning so‘z boyligini, his qilish darajasini inobatga olib, murakkab falsafiy g‘oyalarni ham sodda, shoirona shaklda ifodalaydi.

Masalan, "Oq kaptar" she’rida tinchlik timsoli bo‘lgan kaptar obrazida insoniyatga tinchlik, osoyishtalik kerakligi g‘oyasi juda nafis uslubda beriladi[16].

Dilshod Rajab uslubida:

---

[15] Obidjon A. G‘ozlar qishlog‘i. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi NMIU, 2003. — B. 18.

[16] Rajab D. Oq kaptar. — Toshkent: "Yosh gvardiya", 2005. — B. 22.

Lirik kayfiyat;

Tashbeh va epitetlarga boylik;

Ichki musiqiylik;

Tuyg'ularning yumshoq, sokin ifodasi ustuvordir.

Uning uslubi Anvar Obidjonnikidan farq qiladi: bu yerda yumor kam, ammo falsafiylik kuchli. Har bir satrda ona, tabiat, ona tiliga muhabbat, bolalik orzulari kabi mavzular nazokat bilan yoritiladi.

Adiba bolalarni to'g'ridan to'g'ri o'rgatmaydi — u ularga go'zallikni sevishni, so'zdan zavq olishni o'rgatadi. Aynan mana shu jihatlar — uning ijodiy uslubiy individualligini belgilaydi.

Obraz yaratish mahorati va estetik mezonlar.

Bolalar adabiyotida obraz yaratish — oddiy tasvir emas, balki bolaning qalbiga yaqin, tanish va hayotiy xarakterlar orqali axloqiy, estetik va ijtimoiy tushunchalarni shakllantirish vositasidir. Obrazlar bola ongida jonlanishi, ular bilan muloqot qilish darajasiga chiqishi kerak.

Obraz yaratishda quyidagi estetik mezonlar muhim ahamiyat kasb etadi:

soddalik va jonlilik – bola eslab qoladigan, o'zidan qahramon sifatida ko'radigan obrazlar;

didaktik yuklamasizlik – o'rgatish emas, balki his ettirish orqali ta'sir qilish;

mazmun va shakl uyg'unligi – qahramon harakati, tili, kayfiyati hikoya ichida mukammal bo'lishi;

qiziqarli detallar va kulgi – obrazni boyituvchi, jonlantiruvchi elementlar.

Masalan, Anvar Obidjonning "Kallakesar bo'ri" yoki "Qushlar sudi" hikoyalarida hayvonlar orqali bolalar xatti-harakatlari ifodalanadi. Bu yerda allegorik uslub orqali hayvonlar timsolida bolaning o'zi va atrofidagi odamlar ko'rinadi[17].

[17] Obidjon A. Qushlar sudi. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2002. — B. 11.

Dilshod Rajabning "Bola bilan bulut" kabi she'rlarida esa suyukli obrazlar — bola, bulut, qush, daraxt kabi tasvirlar orqali poetik va ruhiy go'zallik yaratiladi. Har bir obrazda mehr, orzu, bolalik quvonchi mujassam.

Obraz yaratish badiiy mahoratning yadro nuqtasidir. Bolalar adabiyotida esa bu obrazlar bola hayotiga bevosita bog'lanadi — ular unga o'rnak bo'ladi, suhbatdoshga aylanadi.

Xulosa qilib aytganda, obrazlar orqali bolalar nafaqat estetik zavq oladi, balki axloqiy jihatdan shakllanadi, o'zini tutish madaniyatini anglaydi.

Tilda soddalik va ifoda uslubi.

Bolalar adabiyotining eng muhim jihatlaridan biri — bu tildir. Bola uchun yozilgan asarning tili oddiy, ravon, ifodali, betakror va esda qoladigan bo'lishi kerak. U til orqali badiiy dunyoni anglaydi, obrazlarni tasavvur qiladi, asardan estetik zavq oladi.

Tilda soddalik — bu yengillik emas, balki yuqori darajadagi ijodiy mahorat talab etadigan hodisadir. Zero, oddiy til bilan chuqur mazmunni berish har doim ham oson emas.

Bolalar adabiyotida tilning asosiy talablari:

qisqa va tushunarli gaplar;

betakror iboralar, jonli so'zlashuvga yaqin uslub;

hazil, tashbeh, ifodali jonlantirish (personifikatsiya);

she'riy asarlarda musiqiylik va ohangdorlik.

Masalan, Anvar Obidjon she'rlarida:

"G'ozlar pishqiradi xuddi o'qday,

G'o'ng'illab gaplashar bo'ri so'qday..."

Bu yerda o'yinbaxshlik, jonli tasvir va bola tiliga moslik birgalikda ko'zga tashlanadi[18].

Dilshod Rajab esa she'rlarida sokin, lirika bilan to'yingan ohangni tanlaydi:

[18] Obidjon A. G'ozlar qishlog'i. — Toshkent: G'. G'ulom nomidagi NMIU, 2003. — B. 26.

"Bulutning yelkasida yuribman bexabar,

Oyimning nurlari men tomonga yo'nalgan..."

Bu kabi satrlar bolani tasavvur olamiga yetaklaydi, unda go'zallikka mehr, sokinlik, ruhiy quvvat uyg'otadi.

Xulosa: Tilda soddalik — bolaga yaqinlikning belgisi. Adiblar uslubiy individualliklarini tilda aks ettiradi. Har bir muallifning o'z ovozi, uslubi, ifoda yo'li bor — bu bolalar adabiyotining rang-barangligini ta'minlaydi.

Xulosa.

Bolalar adabiyoti — bu faqatgina badiiy asarlar majmui emas, balki bolalik ruhiyatining so'zdagi aksidir. Yozuvchi bolalar adabiyotiga qadam qo'ygan ekan, u nafaqat ijodkor, balki tarbiyachi, pedagog, psixolog ham bo'lishi kerak. Zero, bola — o'zga dunyo, va bu dunyoga kirish uchun maxsus kalit kerak. Bu kalit — uslubiy soddalik, obrazli ifoda va badiiy mahoratdir.

Maqolada tahlil etilgan adiblar — Anvar Obidjon va Dilshod Rajab o'z uslublari bilan bolalar qalbini zabt etgan. Anvar Obidjon — kulgu va hayotiylik, Dilshod Rajab esa lirika va ruhiy go'zallik orqali uslubiy individualligini yaratadi.

Xulosa qilib aytganda:

har bir adibning uslubi uning badiiy dunyoqarashi bilan chambarchas bog'liq;

bolalar adabiyotida soddalik — eng yuksak san'at;

obrazlilik, estetik did, psixologik aniqlik — badiiy mahoratning asosiy belgilari;

bolalar adabiyotidagi uslubiy farqlilik esa adabiyotning boyligini va bolalarning turfa didiga mos asarlarning mavjudligini anglatadi.

Kelajakda bolalar uchun yoziladigan har bir asar shunday bo'lishi kerakki, u bolada orzu uyg'otsin, tasavvurini kengaytirsin va qalbini tozalashga xizmat qilsin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Rasulov A. Adabiyot nazariyasi asoslari. — Toshkent: Fan, 2019. — 208 b.

2. Obidjon A. G'ozlar qishlog'i. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2003. — 64 b.

3. Obidjon A. Qushlar sudi. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2002. — 48 b.

4. Rajab D. Oq kaptar. — Toshkent: Yosh gvardiya, 2005. — 60 b.

5. Xasanov B. Bolalar adabiyoti nazariyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2016. — 176 b.

6. Qodirova M. Adabiy jarayon va uslub masalalari. — Toshkent: O'zMU, 2020. — 154 b.

HIKMATLAR XAZINASI

M. RIZOYEVA, NavoiyDPI katta o`qituvchisi

Yosh avlodni ma'naviy barkamol, iymonli: vatanga e'tiqodli shaxs qilib tarbiyalashga donishmandlarning qoldirgan ma'naviy merosidan foydalanish barkamol shaxsni tarbiylash uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ulug' mutafakkir Alisher Navoiyning ijodining asosini ham komil insonni tarbiylash va uni kamolga yetkazish tashkil etadi.

Shu ma'noda Xamsa asaridagi birinchi doston "Hayratul abror" xarakterlidir. Doston hikmatlar xazinasidir. Chunki asarning har bir satri ulkan ma'noga ega.

"Hayrat ul abror" dostonida Alisher Navoiy o'zi yashab ijod etgan muhitning haqiqiy manzarasini chizar ekan, shu bilan bir qatorda inson qiyofasi, ma'naviy dunyosi haqida o'zining yillar davomida izlagan haqiqatining xulosasini beradi. Shuning uchun ham dostonning mazmunidan kelib chiqqan holda uni "Hayrat ul abror", ya'ni "Yaxshilarning hayrati" deb nomlaydi. Nega shunday? Odamlardagi qanday hislat, yoki qanday qusurlar yaxshi kishilar hayratini oshiradi. Yaxshi kim-u, yomon kim? O'quvchi asarda mana shunday xilma-xil savollarga javob izlaydi va uni topadi. Doston maqolotlarining barchasida pand-nasihat: ta'lim-tarbiyaga oid hikmatlar o'z ifodasini topgan.

Navoiyning asarlaridagi qahramonlari har tomonlama yetuk qilib yaratilgan. Shuning uchun ham komil insonni yaxshilar deb nomlaydi. Shunday bo'lishiga qaramasdan, jamiyatda, odamlar orasida ba'zan turli xil hodisalar uchrab turadiki, bunday vaziyatda yaxshilarning hayrati oshadi. Bular kibr-u havo, yomonlik, jaholat, xudbinlik, xiyonat-ya'ni yetuk insonga nomunosib bo'lgan qusuqlardir. Shoir insonlardagi bunday badbin qusurlar borligidan yaxshilarni ogoh etadi va xushyor bo'lishga chaqiradi.

Alisher Navoiy insonlar xulq-atvoridagi ba'zi bir qusurlar haqida o'z fikrlarini bayon qilar ekan, so'zlash haqida ajoyib fikrlarni izhor etadi. Shoir shunday deydi: "So'z dunyoda bor ko'ngillarning quttisidagi javhar, hammaning og'iz quttisidagi gavhardir" [1]. Agar insonning ko'rinishi go'zal bo'lsa-yu, lekin so'zlayotgan

МУНДАРИЖА

САФО МАТЧОНОВ. Ўзим тўғрисида ўзим 92

ҚЎРДОШ ҚАҲРАМОНОВ. Етуклик 100

ИНОМЖОН АЗИМОВ, ИСЛОМЖОН ЁҚУБОВ. Сафо Матжон сурати ва сийратига чизгилар 106

РОЗА НИЁЗМЕТОВА. Серқирра олим 115

ГУЛБАҲОР АШУРОВА. Эзгуликка йўлбошчи устоз. 119

ЕРГАШ АБДУВАЛИТОВ. Ўстаздық улағат 123

ТУРСУНБОЙ АДАШБОЕВ. Ҳар кимнинг ўз йўли бор 128

АДАБИЙ ТАЪЛИМ МУАММОЛАРИ

ҚОЗОҚБОЙ ЙЎЛДОШ. Ўқув таҳлили: моҳият, усуллар, босқичлар, тамойиллар 133

МАРҒУБА МИРҚОСИМОВА. Талабалар мустақил ишларини ташкил этиш ва баҳолаш усуллари 139

ҚУНДУЗХОН ҲУСАНБОЕВА. Ўзбек адабиётини инглиз аудиторияларида ўқитишни ташкил этиш йўллари 144

РОЗА НИЁЗМЕТОВА. Таълим самарадорлиги таъминлашда адабий атамаларнинг ўрни .. 151

ШОҲИДА МЎМИНОВА. Болалар адабиётида ижодий-услубий индивидуаллик ва бадиий маҳорат 155

ВАЛИЖОН ҚОДИРОВ. Мактабда Махтумқули ижодини ўрганиш 162

ФАРИДА ЭГАМБЕРДИЕВА. Мантиқий таҳлил усуллари 169

Н.ЙЎЛДОШЕВ. Умумтаълим мактабларида Чўлпон шеъриятини ўрганиш 175

Б.АБДУРАҲМОНОВА, Г.АБДУРАСУЛОВА. 8-синфда Нодира шеърларининг вазн хусусиятларини ўрганиш 182